

Andrzej Napiórkowski

Powództwo ekscydencyjne małżonka dłużnika

Palestra 17/6(186), 3-14

1973

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Powództwo ekscydencyjne małżonka dłużnika

Opracowanie niniejsze omawia zagadnienie uprawnień małżonka dłużnika do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego w razie zajęcia jego mienia w toku egzekucji prowadzonej przeciwko dłużnikowi. W opracowaniu pominięto problematykę związaną z powództwami z art. 137 kodeksu karnego wykonawczego, jako przekraczającą ramy niniejszego opracowania.

Kwestia, czy i kiedy małżonek dłużnika uprawniony jest do występowania z pozwem ekscydencyjnym, jest jednym z najbardziej spornych zagadnień postępowania egzekucyjnego. Spór ten, występujący jedynie w piśmiennictwie poświęconym temu zagadnieniu, dotyczy głównie kwestii uprawnień do wytaczania powództwa, gdy zajęciem objęty został majątek odrębny małżonka dłużnika pozostającego w małżeńskiej wspólności majątkowej, przeciwko któremu sąd nadał klauzulę wykonalności w trybie art. 787 k.p.c., uprawniającą wierzyciela do prowadzenia egzekucji z mienia stanowiącego dorobek małżonków.

Zagadnienie to wiąże się z tym, czy małżonek dłużnika jest osobą trzecią w rozumieniu art. 841 k.p.c. i czy jako taki uprawniony jest do wytaczania powództw przewidzianych w tym przepisie. Ponadto dla określenia uprawnień małżonka dłużnika do wystąpienia z powództwem ekscydencyjnym należy ustalić, czy nie istnieje dla niego inny środek prawny zmierzający do ochrony jego praw w każdej sytuacji, którym mógłby on zniweczyć czynności egzekucyjne naruszające jego prawa majątkowe.

Powstanie powyższego sporu datuje się od chwili wejścia w życie kodeksu rodzinnego z 27 czerwca 1950 roku, który w art. 23 § 1 wprowadził zasadę, że z majątku objętego wspólnością ustawową może żądać zaspokojenia także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków. Oznaczało to, że wierzyciel jednego z małżonków miał możliwość prowadzenia egzekucji z majątku stanowiącego małżeńską wspólność ustawową dłużnika i jego małżonka.

Do chwili wejścia w życie obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego brak było przepisów proceduralnych stanowiących o tym, co ma być podstawą do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego. Tytuł egzekucyjny bowiem, jaki posiadał wierzyciel, uprawniał go jedynie do uzyskania klauzuli wykonalności przeciwko dłużnikowi, mienie zaś, z jakiego w myśl art. 23 § 1 kodeksu rodzinnego egzekucja miałaby być przeprowadzona, stanowiło wspólność dłużnika i innej osoby. Sprawę tę

rozstrzygnął Sąd Najwyższy w orzeczeniu z dnia 26 czerwca 1953 roku¹, a następnie w uzasadnieniu uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1962 roku² uznając, że tytuł wykonawczy wydany przeciwko jednemu małżonkowi jest podstawą do prowadzenia egzekucji także z majątku stanowiącego małżeńską wspólność ustawową i że w takim wypadku małżonek dłużnika nie może żądać zwolnienia od egzekucji zajętego przedmiotu objętego tą wspólnością.

Stanowisko Sądu Najwyższego opierało się jedynie na interpretacji art. 23 § 1 kodeksu rodzinnego, albowiem w obowiązującym ówczesnie kodeksie postępowania cywilnego brak było jakiegokolwiek przepisu, który by w sposób wyraźny dopuszczał możliwość takiego właśnie jak wyżej rozstrzygnięcia.

W żadnym z tych orzeczeń Sąd Najwyższy nie kwestionuje uprawnień małżonka dłużnika, który pozostaje w małżeńskiej wspólności majątkowej, do występowania z powództwem ekscydencyjnym w ogóle, zwłaszcza zaś w razie zajęcia mienia stanowiącego jego majątek odrębny.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy recypował w art. 41 § 1 zasadę art. 23 § 1 kodeksu rodzinnego pozwalającą wierzycielowi, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, żądać zaspokojenia wierzytelności z majątku wspólnego. Wprowadzenie przez obecnie obowiązujący kodeks postępowania cywilnego przepisu art. 787 k.p.c. — w myśl którego tytułowi egzekucyjnemu wydanemu przeciwko osobie pozostającej w związku małżeńskim sąd nadaje klauzulę wykonalności także przeciwko jej małżonkowi, z ograniczeniem jednak jego odpowiedzialności do majątku objętego wspólnością majątkową — spowodowało powstanie w literaturze poświęconej tym zagadnieniom sporu co do uprawnień takiego małżonka do występowania z powództwem ekscydencyjnym. Nadal jest bezsporne, że małżonkowi dłużnika przysługuje prawo żądania zwolnienia od zajęcia przedmiotu stanowiącego jego własność, jeżeli między małżonkami nie istnieje ustrój wspólności majątkowej; w takiej sytuacji małżonek dłużnika jest osobą trzecią, a do jego majątku przepis art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie ma zastosowania³.

Na stanowisku, że małżonkowi, przeciwko któremu sąd nadał klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., nie przysługuje — w razie zajęcia jego majątku odrębnego — prawo do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego, stoi E. Wengerek⁴, W. Siedlecki⁵, F. Zedler⁶ i K. Korzan⁷. Małżonek dłużnika w takiej sytuacji nie jest osobą trzecią, ponieważ dla

¹ Sygn. akt III C 119/52, OSN 3/53, poz. 77.

² Sygn. akt I CO 9/62, OSPiKA 3/64, poz. 54.

³ Abstrahuję tu od szczególnego wypadku opartego na domniemaniach z art. 134 kodeksu karnego wykonawczego.

⁴ Edmund Wengerek: Postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych, Warszawa 1971, str. 129 i 130; tenże: Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne — Komentarz, Warszawa 1972, str. 239 i nast., 297 i nast.; Edmund Wengerek i Feliks Zedler: Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1968 r., OSPiKA 5/70, poz. 93.

⁵ Kodeks postępowania cywilnego — Komentarz, praca zbiorowa, str. 1182 (część opracowana przez Władysława Siedleckiego); Władysław Siedlecki: Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego, PiP 8—9/69, str. 407—408.

⁶ Feliks Zedler: Powództwo małżonka dłużnika o zwolnienie spod egzekucji, PiP 12/68, str. 1013 i nast.

⁷ Kazimierz Korzan: Głosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 1969 r. II C 261/69, OSPiKA 3/71, poz. 57.

określenia stron w postępowaniu decydujące są kryteria nie materialnoprawne, lecz procesowe.

Zdaniem E. Wengerka i F. Zedlera procesowe określenie strony w postępowaniu egzekucyjnym ma miejsce w tytule wykonawczym, którego treść decyduje o tym, od kogo i na czyją rzecz prowadzona jest egzekucja. Wynika to z tego, że według art. 776 k.p.c. podstawą egzekucji jest tytuł wykonawczy⁸. Tytuł ten ponadto — stosownie do art. 804 k.p.c. — nie może być badany przez organ egzekucyjny pod kątem zasadności i wymagalności objętego nim obowiązku⁹. Z chwilą nadania przeciwko małżonkowi klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., uzyskuje on status procesowy dłużnika i jako taki nie jest uprawniony do wytaczania powództw z art. 841 § 1 k.p.c. Zdaniem E. Wengerka i F. Zedlera sytuacja małżonka dłużnika, przeciwko któremu nadano w ten sposób klauzulę wykonalności, jest identyczna jak sytuacja małżonka dłużnika materialnoprawnego, przeciwko któremu wierzyciel uzyskał wyrok zasądający stosownie do art. 319 k.p.c. Małżonek, od którego zasądzono należność, nie może się bowiem bronić zarzutem, że nie jest dłużnikiem, jeżeli w toku egzekucji prowadzonej przeciwko niemu na podstawie tytułu wykonawczego, którego źródłem jest wyrok zasądający od małżonka z ograniczeniem jego odpowiedzialności do mienia wspólnego, zajęto mienie stanowiące jego majątek odrębny¹⁰. Tak więc w znaczeniu procesowym małżonek dłużnika staje się, po nadaniu przeciwko niemu klauzuli wykonalności, współdłużnikiem.

Do takiego samego wniosku dochodzi odmienną drogą K. Korzan, który nazywa takiego małżonka dłużnikiem formalnym, a którego sytuację utożsamia z sytuacją dłużnika solidarnego w rozumieniu art. 375 k.c.¹¹ Fakt wszczęcia przeciwko komuś postępowania egzekucyjnego czyni tę osobę stroną danego postępowania, podobnie jak w procesie wytoczenie powództwa czyni kogoś pozwanym¹². Zdaniem autora tego poglądu można by utożsamiać osobę trzecią w rozumieniu art. 841 § 1 k.p.c. z dłużnikiem formalnym, niemniej jednak również tu małżonek dłużnika — w razie zajęcia jego majątku odrębnego — nie mógłby wystąpić z pozwem ekscydencyjnym, a to z następujących względów:

Zajęcie z art. 845 k.p.c. nie jest czynnością o charakterze konstytutywnym, a tylko ma charakter deklaratywny. Stwierdzenie takie wywołuje z kolei ten skutek, że — podobnie jak i orzeczenie deklaratywne wadliwe — zajęcie dokonane poza upoważnieniem ustawowym nie stwarza nowego stanu prawnego. Wyrok zwalniający od takiego zajęcia zawierałby sprzeczność, gdyż zwalniałby przedmiot od czynności egzekucyjnej, która nie powinna mieć miejsca. Powództwo ekscydencyjne służy do przekształcenia sytuacji powstałej w następstwie podjęcia czynności egzekucyjnej procesowo dopuszczalnej, która w konsekwencji doprowadziła do naruszenia prawa w sensie materialnoprawnym. Zajęcie majątku odrębnego dłużnika formalnego jest aktem procesowo niedopuszczalnym,

⁸ Edmund Wengerek i Feliks Zedler: Glosa jw., OSPiKA 5/70.

⁹ Feliks Zedler: Powództwo małżonka (...) jw., str. 1017.

¹⁰ Edmund Wengerek i Feliks Zedler: Glosa jw., OSPiKA 5/70, str. 195.

¹¹ Kazimierz Korzan: Glosa (...) jw.

¹² K. Korzan: Glosa (...) jw., str. 129, przypis.

dlatego też powództwo ekscydencyjne zdaniem K. Korzana nie wchodzi w rachubę.¹³

Małżonkowi dłużnika, przeciwko któremu nadano klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., przysługuje stosownie do art. 837 k.p.c. możność powoływania się na ograniczenie jego odpowiedzialności. Właściwą drogą do tego będzie złożenie u komornika wniosku o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., a w razie odmowy umorzenia — skarga na czynności komornika do sądu (art. 767 k.p.c.). Na postanowienie sądu wydane w trybie skargi przysługuje ponadto zażalenie. Sąd także z urzędu mógłby, opierając się na przepisie art. 759 § 2 k.p.c., usunąć ujemne skutki czynności egzekucyjnej przez wydanie komornikowi stosownego polecenia.¹⁴

Na odmiennym stanowisku, bo dopuszczającym wytoczenie przez małżonka, przeciwko któremu nadano klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., powództwa o zwolnienie od egzekucji majątku odrębnego, stoi J. Krajewski¹⁵, S. Breyer i S. Gross¹⁶, Z. Wasilkowska¹⁷, L. Stecki¹⁸, J. S. Piątkowski¹⁹ i P. Winiarz²⁰. Spośród zwolenników tego poglądu jedynie J. Krajewski przeprowadził szczegółowy wywód, w którym uzasadnił reprezentowane przez siebie stanowisko. Generalnie rzecz biorąc — wszyscy ci autorzy przyjmują, że małżonek dłużnika jest w takiej sytuacji osobą trzecią w rozumieniu art. 841 k.p.c., a ponadto że droga powództwa jest dla niego najpewniejszym środkiem obrony praw.

Stanowisko takie reprezentuje także Sąd Najwyższy, który niejednokrotnie uznał dopuszczalność tego rodzaju powództw²¹.

Opowiadając się osobiście za drugim stanowiskiem, chciałbym zwrócić uwagę na następujące przesłanki, które moim zdaniem czynią powództwo o zwolnienie od egzekucji dopuszczalnym i jedynym środkiem ochrony praw małżonka.

Nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. jest czynnością mającą charakter czysto formalny. W toku postępowania o nadanie klauzuli wykonalności sąd bada jedynie, czy małżeństwo istnieje oraz czy małżonkowie podlegają małżeńskiej wspólności ustawowej, a także czy wierzytelność powstała w czasie trwania tej wspólności. Dla usta-

¹³ K. Korzan: Glosa (...) jw., str. 130 i 131.

¹⁴ K. Korzan: Glosa (...) jw., str. 131.

¹⁵ Jan Krajewski: Procesowa ochrona praw małżonka przed egzekucją prowadzoną przeciwko jego współmałżonkowi (Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki), Warszawa—Wrocław 1967.

¹⁶ Kodeks rodzinny i opiekuńczy — Komentarz, praca zbiorowa, str. 158—159 (część opracowana przez Stefana Breyera i Stanisława Grossa).

¹⁷ Zofia Wasilkowska: Odpowiedzialność majątkowa małżonków, str. 59, Wyd. ZPP, Katowice 1969/1970.

¹⁸ Leopold Stecki: Odpowiedzialność małżonków za długi w czasie trwania wspólności ustawowej, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2/68, str. 67.

¹⁹ Józef Piątkowski: Stosunki majątkowe między małżonkami, Warszawa 1955, str. 137.

²⁰ Jan Winiarz: Małżeńskie stosunki majątkowe, Warszawa 1967, str. 101—102.

²¹ Pod rządem obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego stanowisko takie zajął mianowicie Sąd Najwyższy w orzeczeniach: z dnia 16 stycznia 1968 r. II PZ 1/68, OSPiKA 11/68, poz. 241, z dnia 11 czerwca 1969 r. II CZ 61/69, OSPiKA 3/71, poz. 57 i z dnia 2 grudnia 1970 r. II CZ 122/70, OSNCP 6/71, poz. 112, a nadto w uzasadnieniach: uchwały z dnia 7 lutego 1968 r. III CZP 89/67, OSPiKA 5/70, poz. 93 i orzeczenia z dnia 24 marca 1972 r. I CR 35/72, OSNCP 10/72, poz. 179.

Jedynie w chronologicznie najwcześniejszym orzeczeniu z dnia 25 marca 1966 r. II CR 55/66

lenia powyższych okoliczności pomyślana jest właśnie przewidziana w art. 787 k.p.c. instytucja wysłuchania małżonka dłużnika, który przedstawiając odpowiednie dokumenty może się starać zapobiec nadaniu przeciwko niemu klauzuli. W postępowaniu tym sąd nie bada, które przedmioty wchodzi w skład majątku wspólnego oraz czy majątek taki w ogóle istnieje²². Wyjaśnienie tych ostatnich kwestii wiąże się z dodatkowymi ustaleniami i nie należy do istoty postępowania o nadanie klauzuli prowadzonego na podstawie art. 787 k.p.c.²³ Stąd też zajęcie mienia, które w myśl art. 41 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie odpowiada za dług, jest w takiej sytuacji niezmiernie łatwe.

Przepisy art. 779, 787, 788, 790 i 791 k.p.c. przewidują, że klauzula wykonalności będzie nadana przeciwko lub na rzecz innych osób niż wymienione w tytule egzekucyjnym. Wszystkie te przepisy (z wyjątkiem art. 787 k.p.c.) dotyczą sytuacji, gdzie w miejsce jednej osoby wstępuje inna, która w związku z przejściem praw lub obowiązków po wydaniu wyroku spowodowałaby w toku postępowania rozstrzygniętego danym tytułem egzekucyjnym zmianę stron w postępowaniu. Stąd też osoby, na rzecz których lub przeciwko którym nadano klauzulę wykonalności na podstawie art. 779, 788, 790 lub 791 k.p.c., nabierają charakteru takiego samego jak strony w znaczeniu materialnoprawnym.

Jeśli chodzi o nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., to tutaj sytuacja jest nieco odmienna. Po nadaniu klauzuli pozostaje nadal dłużnik przewidziany w tytule egzekucyjnym, który odpowiada za dług. Klauzula wykonalności nadana na podstawie art. 787 k.p.c. pozwala jedynie wierzycielowi na prowadzenie egzekucji z majątku będącego wspólnością także innej osoby. Przepis art. 787 k.p.c. nie przesądza jeszcze o tym, że ta inna osoba, z której określonych składników majątkowych wierzyciel może prowadzić egzekucję, staje się przez to samo dłużnikiem.

To, że małżonek dłużnika, przeciwko któremu sąd nadał klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., nie jest dłużnikiem w rozumieniu przepisów działu VI tytułu I księgi drugiej kodeksu postępowania cywil-

(OSNCP 10/67, poz. 184) — wydanym w sprawie, której przedmiotem było zwoinienie od zajęcia mienia zajętego u osoby odpowiadającej za dług na podstawie art. 16 ustawy z dnia 16 listopada 1960 r. o zmianie dekretu z dnia 26 października 1950 r. o zobowiązaniach podatkowych (Dz. U. z 1960 r. Nr 51, poz. 300) — Sąd Najwyższy orzekł, że osoba odpowiadająca za zobowiązanie podatkowe na podstawie cytowanego wyżej przepisu nie jest osobą trzecią w rozumieniu art. 841 k.p.c. Powyższa teza ma między innymi, zdaniem E. Wengierka (Sądowe postępowanie egzekucyjne w sprawach cywilnych, str. 129 i 130, przypis), przemawiać za przyjęciem, że małżonkowi dłużnika nie przysługuje prawo wytaczania powództw ekscydencyjnych. Orzeczenie to dotyczy szczególnej sytuacji. Zgodnie bowiem z art. 16 § 1 cyt. wyżej ustawy małżonek podatnika odpowiada za zobowiązania podatkowe, jeżeli pozostaje z podatnikiem we wspólnym gospodarstwie domowym. Przepis ten nie zawiera żadnego wyłączenia mienia małżonka podatnika, które za zobowiązanie podatkowe nie odpowiada, i właśnie z tego względu wytoczenie przez małżonka podatnika powództwa ekscydencyjnego w tym konkretnym wypadku było bezzasadne (gdyż spełniona była przesłanka pozostawania we wspólnym gospodarstwie domowym z podatnikiem). Nie można się zgodzić z tezą, że małżonek podatnika nie jest osobą trzecią, skoro art. 16 § 4 cyt. ustawy tak go właśnie określa. W uzasadnieniu tego wyroku Sąd Najwyższy nie przeprowadził bliższego uzasadnienia tej kwestii.

²² J. K r a j e w s k i: *Procesowa ochrona (...)* jw., str. 152—154.

²³ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1970 r. II CZ 122/70, OSNCP 6/71, poz. 112. Odmiennie W. S i e d l e c k i: *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego*, PiP 2/72, str. 106 i PiP 8—9/69, str. 407—408.

nego, świadczy także konstrukcja art. 840 k.p.c. W § 1 tego artykułu podane są dwie podstawy powództwa opozycyjnego wymienione w pkt 1 i 2, niezbędne do wytoczenia powództwa przez dłużnika wymienionego na wstępie tego przepisu. Punkt trzeci art. 840 § 1 k.p.c. stanowi podstawę powództwa opozycyjnego dla małżonka dłużnika, a osoba, która uprawniona jest do wytoczenia powództwa na tej podstawie, wymieniona jest w tym punkcie. W art. 840 § 1 k.p.c. wyraźnie zaznaczono, że przepis ten stanowi podstawę do wytoczenia powództwa przez małżonka dłużnika. Przyjęcie, że małżonek ten jest dłużnikiem w znaczeniu procesowym, nie wymagałoby dodatkowego określenia powoda w samym przepisie art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c., ponieważ gdyby tenże małżonek był dłużnikiem, to jako powód powództwa opozycyjnego byłby wymieniony już na wstępie art. 840 § 1 k.p.c.²⁴

Zaliczenie powództwa małżonka dłużnika, przeciwko któremu sąd nadał klauzulę wykonalności w trybie art. 787 k.p.c., do powództw opozycyjnych jest wynikiem jedynie tego, że domaga się on zniweczenia egzekucji, która zgodnie z tytułem wykonawczym może być prowadzona. Jest on tu więc w podobnej sytuacji co dłużnik.

Zarzutem z art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. może się bronić przed egzekucją jedynie małżonek dłużnika jako taki przez ten przepis określony, a nie sam dłużnik, wyrok zaś zapadły w wyniku powództwa wytoczonego przez małżonka dłużnika nie pozbawia tytułu wykonawczego wykonalności poza tę część, na jaką został on rozszerzony przez nadanie klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c.²⁵

Tak więc wyodrębnienie dłużnika w znaczeniu prawa materialnego i dłużnika w znaczeniu prawa procesowego spowodowałoby konieczność stwierdzenia, że zakres tych osób zachodzi na siebie z wyjątkiem sytuacji, gdzie chodzi o małżonka dłużnika, przeciwko któremu nadano klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. Nawet wtedy gdy przepisy kodeksu postępowania cywilnego ustawiają małżonka dłużnika w identycznej procesowo sytuacji co dłużnika (jak to ma miejsce np. w art. 840 § 1 k.p.c.), nie nazywają go dłużnikiem, lecz określają terminem „małżonek dłużnika”.

Nie wydaje się tu trafny argument, że sytuacja małżonka dłużnika, przeciwko któremu nadano klauzulę wykonalności z art. 787 k.p.c., upodabnia się do sytuacji dłużnika, od którego zasądzono należność i którego odpowiedzialność jest ograniczona na podstawie art. 319 k.p.c.²⁶ Małżonek dłużnika, od którego (tj. małżonka) zasądzono należność na podstawie art. 319 k.p.c. z ograniczeniem jego odpowiedzialności do części stanowiącej majątek wspólny, przez sam fakt wydania przeciwko niemu wyroku został wymieniony jako zobowiązany w tytule egzekucyjnym. Jest on wtedy dłużnikiem także w rozumieniu przepisów prawa materialnego, w każdym jednak razie w części dotyczącej mienia, jakim zgodnie z wyrokiem odpowiada za dług. Dla pozwania małżonka dłużnika na

²⁴ Jerzy Jodłowski (Glosa do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 25 czerwca 1970 r. I CR 151/70, PiP 4/72, str. 168) uważa, że powództwo z art. 840 § 1 pkt 3 k.p.c. powinno być uregulowane odrębnie od innych powództw opozycyjnych, ponieważ małżonek dłużnika może powoływać się na zdarzenia, które nastąpiły przed powstaniem tytułu wykonawczego.

²⁵ Por. J. Krąjewski: *Procesowa ochrona (...)* jw., str. 156—157.

²⁶ Por. E. Wengerek: *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne — Komentarz*, Warszawa 1972, str. 298; K. Korzan: *Glosa (...)* jw.

podstawie art. 319 k.p.c. musi istnieć norma prawna, która by stanowiła podstawę do pozwania obu małżonków, przy czym sąd w procesie bada istnienie takiej normy. Natomiast w sytuacji nadania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. nie bada się materialnoprawnej podstawy odpowiedzialności majątku wspólnego za zobowiązanie jednego z małżonków. Sytuacja więc małżonka dłużnika w postępowaniu o nadanie klauzuli w trybie art. 787 k.p.c. jest znacznie słabsza niż w procesie przy pozwaniu z mocy art. 319 k.p.c., co z kolei wymaga, by środki ochrony przed ewentualnym naruszeniem prawa w toku realizacji tytułu wykonawczego były silniejsze.

Małżonek, przeciwko któremu zapadł wyrok z ograniczeniem jego odpowiedzialności do mienia objętego wspólnością na podstawie art. 319 k.p.c., nie jest także dłużnikiem w tej części mienia, jaką nie odpowiada on za dług. Fakt, że jakaś osoba odpowiada za dług pewną częścią majątku, nie odbiera jej jeszcze uprawnień do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego, jeżeli w toku egzekucji zajęto przedmiot nie odpowiadający za dług. Odpowiedzialność bowiem za dług związana jest nie tyle z daną osobą, ile z majątkiem tej osoby²⁷.

W powyższej kwestii nic nie zmieniło wprowadzenie art. 837 k.p.c., zgodnie z którym w takiej sytuacji dłużnik może się powoływać na ograniczenie jego odpowiedzialności, gdy ograniczenie to zostało stwierdzone w tytule wykonawczym. Faktem jest, że małżonek odpowiada majątkiem wspólnym za dług, tu więc należy go określić jako dłużnika. Pozostała zaś część jego majątku, stanowiąca jego mienie odrębne, jest wyłączona od egzekucji.

Artykuł 837 k.p.c., dający w takim wypadku prawo powoływania się na ograniczenie odpowiedzialności, umieszczony jest w dziale o ograniczeniach egzekucji i nie podaje, w jakim trybie to powoływanie się ma nastąpić. Powoływanie się to może nastąpić także w drodze powództwa ekscydencyjnego, unormowanego w następnym dziale kodeksu postępowania cywilnego²⁸.

Słowo „dłużnik” użyte w art. 837 k.p.c. nie przesądza jeszcze o tym, że dana osoba nie może mieć także przymiotu osoby trzeciej w rozumieniu art. 841 k.p.c. Zgodnie z przepisem art. 770 k.p.c. dłużnik powinien zwrócić wierzycielowi koszty niezbędne do celowego prowadzenia egzekucji. Gdyby uznać, że małżonek, przeciwko któremu nadano klauzulę wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., jest dłużnikiem w znaczeniu przepisów prawa procesowego, to powinien odpowiadać za koszty egzekucji. Tak samo za koszty odpowiadałby kurator spadku czy wykonawca testamentu, albowiem gdyby się uznało, że są oni dłużnikami, to obowiązek zwrotu kosztów egzekucji ciążyłby na nich jako na osobach, a nie na majątku, który odpowiada za dług, co wynikałoby z treści art. 770 k.p.c. Tym samym więc za koszty egzekucji odpowiadałby także majątek osobisty wykonawcy testamentu czy kuratora spadku, który za sam dług nie ponosiłby odpowiedzialności.

Nie można także zgodzić się z poglądem, że powoływanie się mał-

²⁷ Maurycy Allerhand: Kodeks postępowania cywilnego, część druga, Lwów 1933, str. 139 i 141; Jerzy Feliks Szytko: Pozew ekscydencyjny, „Polski Proces Cywilny” z 1934 r., str. 459.

²⁸ Odmienne E. Wengerek: Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne, str. 298.

żonka dłużnika następuje w formie wniosku o umorzenie postępowania na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c. Podstawa ta nie wynika ani z pierwszej części tego przepisu, gdyż nie zawsze małżonek ma możność sprzeciwić się prowadzeniu egzekucji, ani też z drugiej części, gdyż egzekucja pozostaje z innych powodów w oczywistej sprzeczności z treścią tytułu wykonawczego.

W tym drugim wypadku prowadzenie egzekucji jest niewątpliwie sprzeczne z treścią tytułu wykonawczego, niemniej jednak sprzeczność ta może być podstawą wniosku o umorzenie egzekucji, jeżeli jest ona oczywista. Dla przyjęcia, że dany przedmiot nie odpowiada za dług, ponieważ stanowi majątek odrębny małżonka dłużnika, należy najpierw ustalić, czy rzeczywiście wchodzi on w skład majątku odrębnego. Na konieczność takiego ustalenia nie zwracają uwagi zwolennicy poglądu kwestionującego uprawnienie małżonka dłużnika, objętego klauzulą wykonawczą z art. 787 k.p.c., do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego.

Wniosek o umorzenie postępowania złożony do komornika musiałby się spotkać z odmową, komornikowi bowiem nie wolno dokonywać ustaleń materialnoprawnych. Wprawdzie na odmowę umorzenia egzekucji przez komornika przysługiwałyby — zgodnie z przepisem art. 767 § 1 k.p.c. — skarga do sądu powiatowego, jednakże stanowiłoby to automatycznie przeniesienie ciężaru zagadnienia na organ, który w danej kwestii występuje jako kontrolny. Przeczyłoby to tym samym istocie wniosku o umorzenie postępowania, albowiem skuteczność jego byłaby uzależniona od tego, czy odmowna decyzja komornika zostanie zaskarżona w drodze skargi na czynności komornika. Dlatego też umorzenie egzekucji powinno się ograniczyć do tych wypadków, w których nie przeprowadza się ustalenia prawa materialnego.

Do umorzenia postępowania egzekucyjnego konieczne by było wcześniejsze stwierdzenie, że zajęty przedmiot stanowi mienie odrębne małżonka dłużnika. W razie sporu lub zachodzącej wątpliwości podstawą mógłby tu być wyrok ustalający własność przedmiotu, wydany w wyniku powództwa wytoczonego na podstawie art. 189 k.p.c.²⁹ W tej sytuacji dla małżonka dłużnika bardziej prostą rzeczą jest wytoczyć powództwo ekscydencyjne, które oprócz ustalenia zwalnia także zajęty przedmiot od egzekucji.

Nie można także zgodzić się z poglądem, że zajęcie jest czynnością prawną deklaratywną i że jeżeli jest ono dokonane poza upoważnieniem ustawowym, to nie jest w stanie — podobnie jak orzeczenie deklaratorynie wadliwe — stworzyć nowego stanu prawnego.³⁰ Spisanie protokołu jest dla zajęcia czynnością wywołującą skutki konstytutywne.³¹ Stąd też nie wydaje się być trafne twierdzenie, że zajęcie majątku odrębnego małżonka, dokonane poza upoważnieniem z art. 787 k.p.c., nie wywołuje skutku, a więc że nie można w drodze powództwa żądać zwolnienia od takiego zajęcia. Przyjmując założenie, że zajęcie dokonane poza upoważnieniem ustawowym jest prawnie bezskuteczne, należałoby wysunąć wniosek, iż każde zajęcie mienia osoby trzeciej, jako

²⁹ Powstałoby tu zagadnienie, kto ma być powodem w takim procesie.

³⁰ K. Korzan: Glosa (...) jw., str. 130 i 131.

³¹ M. Allerhand: Kodeks postępowania cywilnego, str. 191; S. Rosmarin: Wadliwe czynności egzekucyjne, „Polski Proces Cywilny” z 1935 r., str. 684.

dokonane poza upoważnieniem z mocy tytułu wykonawczego i przepisów art. 845—847 k.p.c., nigdy nie wywołałoby takich skutków, które można by było zniweczyć w drodze powództwa ekscydencyjnego. Tak więc instytucję tego powództwa należałoby uznać za bezużyteczną dla systemu postępowania cywilnego.

Prawo małżonka dłużnika do wytoczenia powództwa ekscydencyjnego przedstawia się inaczej w sytuacji, gdy zajęcia dokonano bez uzyskania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. W wypadku takim uprawnienie do wytoczenia tego rodzaju powództwa ma małżonek niekiedy także w razie zajęcia mienia stanowiącego mienie wspólne obojga małżonków. Bez uzyskania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c., pod rządem obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego możliwe jest prowadzenie egzekucji tylko i wyłącznie z majątku odrębnego dłużnika. Według bowiem art. 803 k.p.c. tytuł wykonawczy stanowi podstawę do prowadzenia egzekucji tylko z majątku dłużnika, a majątkiem dłużnika w takiej sytuacji będzie wyłącznie majątek odrębny.

Jeżeli w toku egzekucji prowadzonej bez uzyskania klauzuli wykonalności na podstawie art. 787 k.p.c. nastąpi zajęcie majątku wspólnego, to zdaniem Sądu Najwyższego współmałżonek dłużnika może się zwrócić do organu egzekucyjnego o umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., ponieważ jest to egzekucja skierowana przeciwko osobie, która według klauzuli wykonalności nie jest dłużnikiem i która sprzeciwia się prowadzeniu egzekucji³². Tezę Sądu Najwyższego, w swej treści uogólniającą zagadnienie zwolnienia zajętego przez wierzyciela przedmiotu, stanowiącego małżeńską wspólność ustawową, w toku egzekucji prowadzonej bez uprzedniego uzyskania tytułu wykonawczego na podstawie art. 787 k.p.c., można uznać za prawidłową jedynie przy ograniczeniu jej do pewnych sytuacji.

Rozwiązanie powyższego uzależnione jest mianowicie od tego, w czym władaniu w chwili zajęcia będzie się znajdował przedmiot stanowiący mienie dorobkowe małżonków. Może on bowiem znajdować się bądź to we władaniu samego dłużnika, bądź też we współwładaniu dłużnika i jego małżonka, bądź wreszcie we władaniu samego małżonka dłużnika. Należywym kryterium, czy małżonkowi dłużnika przysługuje prawo żądania umorzenia egzekucji, czy też prawo wystąpienia z powództwem z art. 841 k.p.c., będzie wtedy fakt, czy dla zajęcia miała znaczenie jego zgoda, czy też nie.

Zgodnie z art. 845 § 2 k.p.c. zdanie pierwsze można zająć ruchomości dłużnika będące bądź w jego władaniu, bądź też we władaniu wierzyciela, który do nich skierował egzekucję. Z tekstu zdania drugiego art. 845 § 2 k.p.c. — według którego do zajęcia ruchomości będących we władaniu osoby trzeciej potrzebna jest zgoda tej osoby na zajęcie albo też przyznanie tej osoby, iż ruchomości będące w jej władaniu stanowią własność dłużnika — wynika, że przy zajęciu ruchomości będących we władaniu samego dłużnika zgoda jego na zajęcie nie ma znaczenia. Nie ma także znaczenia dla samego zajęcia fakt, że dłużnik oświadczy, iż nie jest on właścicielem ruchomości zajętych. Takie oświadczenie dłużnika ma według art. 847 § 2 k.p.c. jedynie ten skutek, że komornik

³² Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 7 lutego 1968 r. III CZP 89/67, OSPiKA 5/70, poz. 93.

zawiadomi osoby, którym przysługuje prawo żądania zwolnienia ruchomości od egzekucji, o fakcie zajęcia. Stąd też przedmiot będący we władaniu samego dłużnika a stanowiący małżeńską wspólność ustawową dłużnika i jego małżonka zostanie zajęty wbrew woli, a częstokroć także bez wiedzy małżonka dłużnika.

Małżonek dłużnika nie może w takim wypadku żądać umorzenia egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., gdyż zajęcie dokonano na ruchomości będącej we władaniu dłużnika zgodnie z art. 845 § 2 k.p.c. Zajmując ruchomość, komornik nie musiał tu pytać małżonka dłużnika o jego zgodę. W tej sytuacji małżonkowi dłużnika przysługiwać może — jako środek obrony jego praw — jedynie powództwo z art. 841 k.p.c., albowiem przez zajęcie naruszono jego prawo do przedmiotu stanowiącego małżeńską wspólność majątkową, które to jednak mienie ze względu na brak klauzuli wykonalności z art. 787 k.p.c. nie podlega egzekucji. Wprawdzie art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego stanowi, że zaspokojenia z majątku wspólnego może żądać także wierzyciel, którego dłużnikiem jest tylko jeden z małżonków, jednakże zajęcie takiego majątku bez uzyskania klauzuli wykonalności z art. 787 k.p.c. stanowi naruszenie praw małżonka dłużnika.

Pod rządem kodeksu postępowania cywilnego obowiązującego do 1 stycznia 1965 roku dopuszczalne było — zgodnie z przyjętą przez Sąd Najwyższy wykładnią art. 23 § 1 kodeksu rodzinnego — prowadzenie egzekucji z majątku wspólnego małżonków na podstawie tytułu wykonawczego wydanego tylko przeciwko jednemu z małżonków³⁸. Sankcjonując tę praktykę, Sąd Najwyższy wyraźnie stwierdził, że nie miała ona żadnego odzwierciedlenia w przepisach proceduralnych wówczas obowiązujących. Fakt wprowadzenia przepisu art. 787 k.p.c. do obecnie obowiązującego kodeksu postępowania cywilnego ma istotne znaczenie, ustala ono bowiem dla wierzyciela tryb postępowania w celu uzyskania uprawnienia do prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego. Kodeks postępowania cywilnego nie dopuszcza więc obecnie prowadzenia egzekucji z majątku wspólnego jedynie na podstawie art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, tak jak to miało miejsce w dawnej praktyce i orzecznictwie.

Oczywiste jest w takiej sytuacji, że jeżeli małżonek dłużnika nie wystąpi z żądaniem zwolnienia zajętego przedmiotu, to nic nie będzie stało na przeszkodzie przeprowadzeniu egzekucji. Nie będzie tu miała jednak znaczenia treść art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a jedynie zasada, że gdy chodzi o wierzytelności o charakterze pieniężnym, to każdy może zaspokoić cudzy dług.

Istotą postępowania z art. 841 k.p.c. jest to, że sąd bada jedynie, czy zajęcie zostało dokonane zgodnie z treścią tytułu wykonawczego, natomiast nie bada materialnoprawnego tytułu wierzyciela do żądania zaspokojenia wierzytelności w ogóle. Sąd bada także, czy zajęcie zostało dokonane w ramach tytułu wykonawczego i czy nie narusza ono praw osoby trzeciej. Dla małżonka dłużnika podstawą żądania zwolnienia będzie nie okoliczność wymieniona w art. 41 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, a jedynie prawo małżeńskiej wspólności majątkowej,

³⁸ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 10 września 1962 r. I CO 9/62, OSPiKA 3/64, poz. 54.

naruszone przez zajęcie dokonane bez tytułu wykonawczego wydanego przeciwko temu prawu. Zarzuty z art. 41 § 2 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego nie muszą być, moim zdaniem, podnoszone w takim postępowaniu.³⁴

Podobnie będzie się przedstawiała sprawa, gdy ruchomość stanowiąca małżeńską wspólność ustawową znajdowała się podczas zajęcia we współwładaniu dłużnika i jego małżonka. Sytuacja taka w praktyce będzie najczęściej miała miejsce wtedy, gdy dłużnik pozostaje z małżonkiem we wspólnym gospodarstwie domowym. Również tu zgoda małżonka dłużnika nie będzie miała znaczenia dla zajęcia. Z treści art. 845 § 2 k.p.c. (który głosi, że można dokonać zajęcia ruchomości będących we władaniu dłużnika) wynika, iż można również dokonać zajęcia ruchomości będących we współwładaniu dłużnika, gdyż z treści tego przepisu nie wynika żadne uzależnienie zajęcia rzeczy od niewładania rzeczą także przez inną osobę.³⁵ Tak więc dla małżonka dłużnika możliwość obrony przed egzekucją jest tu identyczna z sytuacją, gdy zajęto wspólne mienie znajdujące się w wyłącznym władaniu samego dłużnika.

Odmierna sytuacja zachodzi, gdy majątek wspólny, do którego skierowano egzekucję, znajduje się w wyłącznym władaniu małżonka dłużnika. W tej sytuacji do zajęcia potrzebna jest jego zgoda bądź przyznanie, że mienie to stanowi własność dłużnika. Sprzeciw przeciwko zajęciu powinien tu spowodować umorzenie egzekucji na podstawie art. 825 pkt 3 k.p.c., jako skierowanej do osoby nie będącej dłużnikiem.

Jeśli chodzi o nieruchomość, to decydującą rzeczą jest to, który z małżonków figuruje jako właściciel w księdze wieczystej lub zbiorze dokumentów. Według tego też należy dokonywać oceny, czy zajęcie zostało dokonane zgodnie z treścią tytułu wykonawczego. Przy zajęciu — na podstawie tytułu wykonawczego nie zaopatrzzonego klauzulą wykonalności z art. 787 k.p.c. — nieruchomości, której jako właściciel figuruje w księdze wieczystej jedynie dłużnik, przy czym nieruchomość ta stanowi mienie dorobkowe małżonków, jedynie droga powództwa ekscydencyjnego będzie dla małżonka środkiem do dochodzenia swoich praw do tej nieruchomości.

Nadanie małżonkowi dłużnika praw powoda w procesie ekscydencyjnym wynika także z systemu całego prawa oraz z celu, jakiemu ma służyć ta instytucja. Ustanowienie małżeńskiej wspólności majątkowej zostało dokonane w interesie rodziny, a nie w interesie wierzyciela.³⁶ To, że wprowadzono przepisy art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz art. 787 k.p.c., jest wynikiem jedynie tego, iż w przeciwnym razie wierzyciel praktycznie nigdy by nie mógł dochodzić swojej należności w drodze egzekucji. Nie powinien on jednak odnosić korzyści z istnienia tej wspólności ze szkodą dla małżonka nie odpowiadającego za zobowiązanie.³⁷ Stąd też badanie, czy dany przedmiot może podlegać egzekucji na zaspokojenie długu w kontekście odpowiedzialności za dług w świetle przepisu art. 41 § 1 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego, musi

³⁴ Por. E. Wengerek i F. Zedler: Glosa, OSPiKA 5/70, str. 196.

³⁵ E. Wengerek i F. Zedler: Glosa, OSPiKA 5/70, str. 196.

³⁶ Por. Zofia Wasilkowska: Małżeństwo — istota, trwałość, rozwód, Warszawa 1966.

³⁷ J. Winiarz: op. cit., str. 101—102.

być przeprowadzone bardzo wnikliwie, a małżonek dłużnika powinien mieć w swym ręku skuteczny środek prawny mogący ochronić jego prawo majątkowe.

Środkiem takim może być jedynie powództwo o zwolnienie od egzekucji. Skarga na czynności komornika w razie odmowy umorzenia egzekucji może być wniesiona jedynie w terminie tygodniowym, przewidzianym w art. 767 § 2 k.p.c. Powództwo ekscydencyjne może być wnoszone tak długo, dopóki przedmiot pozostaje zajęty. Tak więc gdyby przyjąć, że skarga na czynności komornika jest środkiem obrony praw małżonka dłużnika przed egzekucją, to prawa te po upływie tego tygodniowego terminu nie byłyby już niczym chronione. Istota małżeńskiej wspólności majątkowej wymaga natomiast przyznania małżonkowi dłużnika skutecznego środka obrony swoich praw.

STANISŁAW CHREMPIŃSKI

Noworodki niezdolne do życia

Pojęcie „noworodka niezdolnego do życia” oraz wyłączenie noworodków niezdolnych do życia z urodzeń żywych i zgonów nasuwa zastrzeżenia z punktu widzenia art. 8 kodeksu cywilnego. Analogiczne zastrzeżenia nasuwa także wyłączenie płodów niezdolnych do życia, choć urodzonych z oznakami życia, z urodzeń żywych i zgonów.

W piśmiennictwie lekarskim został opisany przypadek utrzymania przy życiu noworodka o ciężarze urodzeniowym 450 g. Mianowicie w dniu 27 września 1971 r. w szpitalu w Świętochłowicach pacjentka w 25 tygodniu ciąży urodziła dziewczynkę (waga 450 g, długość ciała 27 cm). Poród niewczesny nastąpił po powrocie z pracy na nocnej zmianie. W ósmym dniu życia waga noworodka obniżyła się do 360 g. Następnie noworodek zaczął przybierać na wadze: po miesiącu ważył 790 g (długość 35 cm,) po 2 miesiącach — 1450 g (długość 40 cm), a po 3 miesiącach — 2290 g (długość 43 cm). Autorzy powyższego doniesienia nadmienili, że według dostępnego im piśmiennictwa z zakresu medycyny nie był znany dotychczas przypadek utrzymania przy życiu noworodka o wadze poniżej 600 g.¹

W tygodniku „Kobieta i Życie” zamieszczony został reportaż o narodzinach i pierwszym roku życia Kariny. Na wstępie reportażu znalazła się następująca uwaga: „W zyciorysie dziewczynki nikt zapewne i nigdy

¹ J. Limanowski i K. Lelek: Utrzymanie życia noworodka o ciężarze urodzeniowym 450 g, „Ginekologia Polska”, 1972/10/1225.